

Kaç Tane Farklı Metafelsefi Yaklaşım Vardır?*

Serdal TÜMKAYA**

Makale Geliş / Recieved: 30.10.2020
Makale Kabul / Accepted: 24.04.2021

Öz

Felsefi yaklaşımların kaç tane olduğu üzerine yürütülen tartışma sonuca varmaktan uzak olsa da sıklıkla analitik ve kıtacı felsefe şeklinde iki ana kamp olarak ele alınan günümüz felsefesinin dörtlü bölümlenme ile daha iyi kavranabileceğini öne sürüyorum: analitik, kıta, doğalcı ve post-modern felsefeler. Ortaya çıkacak en merkezi sonuç analitik felsefenin içerisinde görülen doğalcı felsefenin ona aslında son derece uzak bir felsefe yapma biçimi olduğudur. Günümüzde analitik felsefe kendisinin içinden doğduğu mantıksal deneyimciliğin metafizik karşıtlığını tam tersine çevirerek amiral gemilerini kipler limanına demirlemiştir. Halbuki doğalcı felsefe açısından bu gelişme ölümcüldür; doğalcılığın temel ilkeleriyle çelişir. Sadece bu bile bu iki okulu aynı kategoride birleştirmeyi imkânsız kılar.

Anahtar Kelimeler: Metafelsefe, Doğalcılık, Analitik Felsefe, Kıta Felsefesi, Post-Modernizm, Felsefi Yaklaşımlar.

* Bu makaleyi hazırlama sürecinin her aşamasında önerileriyle yardımcı olan ODTÜ Felsefe Bölümü asistanlarından Berk Yaylım'a çok teşekkür etmek isterim.

** Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, Felsefe Bölümü, serdal82@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2453-4184.

Künye: TÜMKAYA, Serdal, (2021). Kaç Tane Farklı Metafelsefi Yaklaşım Vardır?, *Dört Öge*, 19, 135-150. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>.

How Many Different Metaphilosophical Approaches are There?

Abstract

Though the debate over how many different philosophical camps there are, it is frequently said that there are two major camps: analytic and continental philosophy. I argue that instead of a two-fold, we should use a four-fold division: analytic, continental, naturalist, and post-modern. The central conclusion I arrive at is that though naturalism is mainly seen as a part of analytic philosophy, it is a distinct way of doing philosophy. Today's analytic philosophy has already negated the anti-metaphysical stance of logical empiricism, of which it has borne out of and anchored to the port of the varieties of modalities. This evolution in analytic philosophy directly contradicts the pillars of naturalist philosophy. Even only this change renders putting analytic and naturalist philosophies under the same category impossible.

Keywords: Metaphilosophy, Naturalism, Analytic Philosophy, Continental Philosophy, Post-Modernism, Philosophical Approaches.

Metafelsefe Nedir ve Kaç Tane Metafelsefi Yaklaşım Vardır?

İlk kısımda konuya yabancı olan okura adı metafelsefe olan disiplin hakkında bir fikir vermeye çalışıyorum.¹ Kısaca söylersem, aşağıda metafelsefenin tanımı, kapsamı ve incelediği başlıca sorunlardan kimi örnekler bulunmaktadır. Ayrıca, sonrasında dünyadan ve ülkemizden metafelsefe hakkında kimi görüşler bildiren meslektaşlarımızdan bir dizi çarpıcı alıntı aracılığıyla ne kadar ilginç bir alanla karşı karşıya olduğumuzu örneklendirmek istiyorum. İkinci kısımda en çok bilinen metafelsefi ayrım olan analitik ve kıta felsefesi karşıtlığına dair genel bir çerçeve sunuyorum. Üçüncü kısımda doğalcı felsefenin analitik felsefeden, bilimle ilişkisi açısından köklü farklılıklarını göstermeye çalışıyorum (ayrıca bkz. Tümkaya, 2021). Bunları yapmakla son kısma yani günümüz felsefesinin ikili değil ama dörtlü bölümlenme ile ele alındığında önceden gözden kaçmış olabilecek olan birçok incelik ve zenginliğin ortaya çıkarılma şansına sahip olacağımızı öne sürüyorum.

İlk kısma geçmeden önce şu soruya bir yanıt vermeliyim. Tüm bu metafelsefe tartışmasının herhangi bir anlamı var mıdır? Daha doğrusu metafelsefe deyince ilk akla gelen ve benim en çok yoğunlaşacağım mesele olan felsefenin ana kamplara nasıl bölünmesi gerektiği üzerine girişilecek bir tartışmanın yaptığımız iş

1 Bu makaledeki fikirlerimin gelişmesine çok büyük katkıları olan eski meslektaşlarım ve sevgili dostlarım, ODTÜ Felsefe Bölümü araştırma görevlileri, Tolgahan Toy, Berk Yaylın, Cenk Özdağ, Almanya'dan Ozan Altan Altınok, Avusturya'dan Yavuz Başoğlu, Bilkent'ten Ali Berk İdil, başta Prof. Dr. Ayhan Çitil, Prof. Dr. Şafak Ural ve Doç. Dr. Cem Kamözüt olmak üzere çeşitli konferanslardaki katılımcı hocalarım, bir dizi eski öğrencim ve bu dergilerin hakemlerine çok büyük teşekkür etmek isterim.

üzerinde *herhangi* bir *olumlu katkısı* nasıl olacaktır? Felsefeyi analitik ve kıtacı diye bölmek yetmiyormuş gibi bir de doğalcılık ve post-modernizm onların alt kümesi olarak görülürken onları alıp iki yeni felsefe kampı daha yaratmanın nasıl zarardan çok yararı olabilir ki?²

Öncelikle bu alanda çalışan birçok kişinin zaman zaman hissettiği gibi, felsefeyi okullara bölüp etiketlemek ve o etiketlerle düşünmek sıklıkla “boş sözcüklerle konuşmak, yüzeysel yaklaşmak, dikkat dağıtmak veya kafa karışıklığı yaratmakla sonuçlanmaktadır” (ayrıntılı tartışma için bkz. Glock, 2004, s. 420). Fakat Glock’un bu hisse karşı dediği gibi, insan düşüncesinin yapısı gereği bizler gerek fiziksel gerek entelektüel olsun karşılaştığımız şeyleri birbirleriyle olan ilişkisine göre sınıflayarak anlayabiliriz. Öyleyse bu türden etiketlerin yaratabileceği çok sayıda problemden kaçınmanın yolu sınıflandırmadan vazgeçmek değil ama daha işe yarar ve uygulanabilir sınıflandırmalar geliştirmektir.

Tanım, Kapsam ve Bağlam

Metafelsefe nedir? Metafelsefe “felsefe felsefesi” veya felsefenin kendisine dair bilgidir. Ayrıca felsefi incelemenin doğasına dönük felsefi bir inceleme olarak görülebilir. Birçok soruyla ilgilenmekle birlikte bu disiplinin en temelde aşağıdaki sorularla ilgilendiği söylenebilir:

1. Felsefe nasıl yapılmalıdır?
2. Felsefenin sınırları nelerdir?
3. Felsefenin diğer akademik disiplinlerle, toplumla, sanatla ve siyasetle bağlantıları nelerdir?
4. Felsefe neyi incelemektedir veya incelemelidir?
5. Kime filozof deriz veya demeliyiz?
6. Felsefi incelemenin hangi yöntemleri güvenilirdir ve neden güvenilirdir?
7. Farklı felsefi okullar arasındaki ortaklıklar ve farklılıkların doğası, kökeni ve değerlendirilmesi. (krş. Overgaard, Gilbert and Burwood, 2013, p. v)

Bu listeden hemen görüleceği üzere özellikle akademide felsefeci olmayan ama felsefeye herhangi bir nedenle ve herhangi bir türden ilgi duyan pek çok kişinin ilk soracağı sorular genelde bunlardır. Felsefe yapanlar için metafelsefenin ne işe yarayabileceğini görmek için felsefe nedir ve metafelsefe bir felsefe disiplini midir sorularına cevap arayarak başlamalıyız. Felsefe, felsefecilerin yaptığı her ne ise odur. Felsefeci kim diye sorarsanız akademide çalışan felsefeciler diye cevap

2 Bu konunun alt bir problemi olan analitik felsefenin kimlik krizi yaşıyıp yaşamadığı ve güncel yönelimleri üzerine son beş sene de bir dizi Türkçe makale yayınlanmıştır (Güven, 2015; Kuşçu, 2016, 2017; Tümkaya, 2020).

veririm. Son cümlelerden ortaya çıktığı üzere derdim üç bin senelik felsefe tarihi denilen serüven ile ilgilenmek değil. Bugün, yani 2020 yılı itibarıyla, felsefe neye benzer sorusuna odaklanmak niyetindeyim.

Burada belirli bir ölçüt belirleyip bu ölçüte uyanları felsefeci ve uymayanları felsefeci olmayan olarak sınıflandırmak nafile bir çaba olacaktır. Olaya tersinden yaklaşıp kendilerine resmen felsefeci denenlerin ne iş yaptığını bakmamız gerekiyor. Ama tam burada yeni bir sorunla karşılaşırız. Dünyada en azından iki yüz tane devlet ve devlet benzeri oluşum vardır. Sekiz milyar insan ve beş ile sekiz bin arasında farklı dil de cabası. Bu insan gruplarının veya bu gruplar içerisinde yer alan felsefecilerin birbirinden çok farklı sayılması gereken işler yapıyor olacaklarını tahmin etmek zor olmasa gerek. O nedenle kendimi hem kendimin hem de bu makalenin olası okuyucularının görece daha iyi biliyor olduğunu tahmin ettiğim Türkçe ve İngilizce konuşan gruplara odaklayacağım.

Analitik ve Kıta felsefesi ayrımına Olimpos'tan bir bakış

Ülkemizde en yaygın metafelsefi yorumlardan bir tanesi kendilerine *analitik felsefeciler* diyenlerin *Kıtacılar* olarak adlandırdıkları felsefecilerin yaptığı işe hakaretler sıralamasıdır:

Yazımdaki eleştiriler arasında bazı kıta felsefecilerinin önemli hakikatler ortaya çıkarmaya yarayan bir metot olduğunu öne sürdükleri fenomenolojiye, çağımızda rasyonalite ve modernitenin “kriz içinde olduğu” söylemlerine, bazılarının Heidegger’in 20. yüzyılın “en büyük filozofu” olduğu söylentilerine ve *kıta felsefesinin akıldan çok kulağı etkileme taktikleriyle dolu, dürüst olmayan yazış stillerine yönelttiğim eleştiriler de var.* (Sayan, n.d., s. 2) (Vurgu bana aittir.)

Geneli itibarıyla antroposentrik ve psikosentrik saplantılı olan kıta felsefesinin çok uzun yaşayabileceğini düşünmüyorum. Rasyonaliteyi, bilimi ve teknolojiyi karalamaya veya küçük görmeye çalışan bu felsefe yapma türü, insanlık rasyonaliteden, bilimden ve teknolojiden vazgeçmedikçe—ki vazgeçmeye hiç niyeti var gibi görünmüyor—akıntıya karşı kürek çeker konumda olacaktır. *İnsan aklının kozmosu ve insan beynini çok daha iyi anlaması ve ilerde sunacağı diğer muhteşem zaferler karşısında kıta felsefesi unutulup gitmeye mahkumdur.* (Sayan, n.d., s. 3) (Vurgular bana aittir.)

Bu yazara göre analitik felsefe mantığın, doğruluğun, açıklığın, bilimin, rasyonalitenin ve insan aklının *koruyucu meleği*dir. Kıta felsefesi ise analitik felsefenin aksine bilim, teknoloji, akıl, bilgi, rasyonalite ve *ilerlemenin düşmanı*dır. Görüldüğü üzere bu ifade çok sert olsa da aslında birçok analitik felsefecinin akademinin koridorlarında, ofislerde, dersliklerde ve akşam yemeklerinde söylediklerinin dürüstçe yazıya dökülmesinden ibarettir. Ben yukarıdaki pasajın aksine pasajda bahsi edilen

türden felsefenin analitik, Kıta, doğalcı, ve post-modern her türden felsefi ekole dağılmış halde bulunabileceğini iddia ediyorum. Fakat bu *dörtlü* ayrıma geçmeden önce standart olarak kullanılan ve tüm felsefeyi iki devasa ve heterojen kümeye bölen *ikili* ayrımın üzerine yaslandığı temeli incelemek istiyorum.

Analitik ve Kıta felsefeleri şeklinde yapılan meta-ayrımı anlayabilmenin en sağlıklı yolu bunların kendi içlerindeki bazı ortak noktalara bakmak olacaktır. Önce analitik denilen felsefe hakkında Jean-Gérard Rossi'nin bazı gözlemlerini aktarmak istiyorum. Uzun bir pasajı bölerek inceleyeceğim:

Analitik felsefe terimi, yirminci yüzyılın başından itibaren, özellikle Anglosakson coğrafyada, değişik adlar altında olup hepsi de dil analizine dayanan felsefi araştırmaları belirtmek için yaygın olarak kullanılmıştır. (Rossi, 2013, s. 11)

Rossi analitik felsefe terimini böyle kullanarak bir miktar yanıltıcılığa zemin hazırlamış. Anglosakson dünyası neresidir? ABD ve İngiltere'yi kapsadığı kesin. Ama çoğumuz analitik felsefe veya analitik felsefenin kurucuları dediğimizde aslında Frege, Wittgenstein, Moore ve Russell'ı mutlaka kapsamak isteriz. Frege Alman ve Wittgenstein Avusturyalıdır. Ama Rossi o kadar da haksız değildir. Tahminimce Rossi şu gerçeği veri almaktadır. Analitik felsefe denilen yaklaşımın bir kökeni İngiltere ise diğeri Viyana ve Berlin Çevreleridir ("Deneyimci (sonrasında: Bilimsel) Felsefe Derneği": en ünlü üyeleri Reichenbach, Hempel ve Hilbert). Bu iki çevre aynı dönemde iki ayrı ülkede ortaya çıkmış, kısa zaman sonra birlikte 1930 senesinde *Erkenntnis* ("Uluslararası Bilimsel Felsefe Dergisi") dergisini çıkarmış ve ortak uluslararası kongreler düzenlemişlerdir. Fakat bu çevrelerin önde gelen üyeleri çeşitli nedenlerle kısa bir süre sonra Anglosakson ülkelerine ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne göçmüştürler. Bu bakımından bakarsak Rossi doğru diyor.

Rossi analitik felsefeyi "değişik adlar altında" bulabileceğimizi söylüyor. Bu önemli bir tespittir. Bugün çoğumuzun kolaylık olsun diye analitik felsefeciler dediğimiz felsefeci grupları; geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısı boyunca ortaya çıkmış olan mantıksal atomculuk, neo-pozitivizm, mantıksal pozitivizm, Viyana Çevresi, Berlin Çevresi, Oxford Olağan Dil Felsefesi gibi farklı adlarla anılmış olan ve aralarında çok önemli farklılıklar bulunan okulların genel kümesidir.³ Bu okulların amaçları, ilgi alanları ve yöntemleri büyük bir çeşitlilik barındırmıştır:

3 Aaron Preston, "Analitik Felsefe" başlıklı ansiklopedi girdisinde analitik felsefenin kendi içerisinde beş tane mikro-devrim geçirdiğini söyler. Tarihsel olarak sırasıyla bu evreler şöyledir: (i) 1900-1910, (ii) 1910-1930, (iii) 1930-1945, (iv) 1945-1965 ve (v) 1965 ve sonrası (Preston, n.d.). Bu mantığa göre ilk dört evre *başkalarının* "erken analitik felsefe" demeyi tercih ettikleri döneme denk gelir (bkz. Beaney, 2013). Bu noktaya ısrarla dikkatimi çeken meslektaşım içten teşekkürlerimi iletmemi isterim.

Analitik felsefe incelendiğinde, her şeyden önce dikkati çeken şey, amaçların, ilgi alanlarının ve yöntemlerinin çeşitliliğidir. *Analitik felsefeyle yeni tanışanlar açısından* görünüşte, B. Russell’in belirli betimlemeler teorisiyle L. Wittgenstein’in dil oyunları teorisi arasında, R. Carnap’ın mantıksal sentaksıyla 70’li yıllarda geliştirilen doğal dillerin formel semantiği arasında, Viyana Çevresi’nin metafizik karşıtı tavrıyla zorunluluk ve kabillik [contingence], mümkün dünyalar, ruh-beden ilişkisi konusundaki güncel tartışmalar arasında, hele hele Ockhamlı William’ın usturasını maharetle kullanan “büyük kadimler”in ontolojik ekonomi kaygısı ile, felsefenin *nec plus ultra*’sını oluşturuyor gibi görünen, fiili olmayan imkanların, muhayyeli objelerin ve bireysel özlerin serbest kabulü arasında hiçbir ortak nokta yoktur. [köşeli parantez, çift tırnak ve *ikinci* vurgu çeviridendir; ilk vurgu tarafımdan eklenmiştir]

Bu pasaj ışığında söylenebilir ki analitik felsefe genel etiketi altında bu okulların toplanmasının yanlış olacağı değildir. Zaten Rossi aşağıdaki pasajda kendisinin bu genel etiket içerisinde toplanmış olan bu okullardaki büyük farklılaşmaya rağmen onları birleştiren ortak bir zemin bulunduğunu iddia edecek; ama ben makalemin sonraki kısımlarında kendisinin bu iddiasına karşı çıkacağım. Şimdilik şunu söylemekle yetinmek istiyorum. Gerçekten de analitik felsefe ile yeni tanışanlar açısından bu okullar birbirinden çok uzaktır. Sorun yeni tanışmayanların duruma nasıl yaklaşımlarının gerektiğidir. Fakat bunu ele alabilmek için bu ortak zeminin ne olduğunu ve o zeminin üzerinde neyin yükseldiğine bir bakmamız lazım gelir:

Bununla birlikte, akımların, teorilerin ve uygulamaların çeşitliliği içinde bütün bu araştırmalar, “analitik felsefe” müşterek adıyla anılmalarını haklı gösteren ortak bir ilhama tanıklık eder. Bunların hepsinde, *felsefi problemlere dil açısından yaklaşmak* ve bu problemlere *dil analizi yoluyla çözüm aramak* söz konusudur. (Tırnaklar çeviriden ama vurgular ektir.)

Görünüşteki çok çeşitliliğine rağmen Rossi’nin analitik felsefe etiketini meşru görmesine yol açan ortak özelliklerin analitik felsefecilerin büyük çoğunluğunda olup kıta felsefecilerin büyük çoğunluğunda olmaması gerekir. ‘Felsefi problemlere dil açısından yaklaşmak’ ifadesinin anlamını inceleyelim. Öncelikle ifadeyi harfiyen ve görüldüğü gibi alabiliriz. Böyle yüzeysel yaklaşıldığında Aristoteles’in *Metafizik* adlı eserinin kimi kitapları ideal analitik felsefe örnekleri olacaktır (özellikle Aristotle, 2015, bks. 4&6–7&11–12). Bu durum pek sorun yaratmıyor olabilir; asıl sorun yaratan şey şudur ki bugün birçok kişinin gönül rahatlığıyla kendilerine “post-modern felsefe yapıyorlar” diyeceği kimi yaşayan felsefeciler de dilsel meseleleri yaptıkları işin merkezine oturtmuşlardır.

Demek ki analitik felsefe şemsiyesi altında toplanan okulları dilsel analiz yapmalarıyla ayıramayız.⁴ Ama belki onları başka okullardan neleri ve ne türden bir dil analizine tabi tuttuklarına bakarak birbirinden ayırt edebiliriz. Bu noktada verilen geleneksel cevaba göre analitik felsefe “dili mantıksal analize tabi” tutar. Bu o kadar basmakalıp bir söylemdir ki bize somut neredeyse hiçbir bilgi vermez. İlk sorum şudur: “hangi dilin nasıl bir mantıksal analizi?” İkinci sorumsa analiz derken ne kastedildiği üzerine olacaktır. Aslına bakarsanız analitik felsefe tarihi boyunca analiz etmek ifadesi birbirinden oldukça farklı faaliyetler için kullanılmıştır. Mesela geçtiğimiz yüzyılın en başlarında Russell’ın (Russell, 2005, ilk basım 1905) yaptığı şey analizden çok anlam-sorunu yaşayan bir cümlemin ifade tarzını değiştirmekten (“paraphrase”-tümce çevrimi) ibarettir (bkz. ve krş. Rossi, 2013, s. 27). Daha doğrusu anlam belirsizliği, çok-anlamlılık problemleri ve tutarsızlık nedeniyle mantıksal ve ontolojik olarak sorun yaratan cümleleri *belirli bir önerme* haline dönüştürme desek daha uygun olabilir. Fakat kısa bir süre sonra Russell karşımıza mantıksal atomculuğun iki önderinden biri olarak çıkıyor (Russell, 1919, 2010). Bundan çok kısa bir süre sonra ise Russell bu tarz felsefeyi ve hatta bu konuları neredeyse kökten terk ediyor ve etik-sosyal ve politik meselelere kendini adıyor. Wittgenstein ise kitabının basılmasının üzerinden daha on sene bile geçmeden pozisyonunu ciddi şekilde değiştiriyor (bkz. ör. Wittgenstein, 2007, 1933-35 Cambridge dersleri ama yirmili yılların sonunda da benzer fikirleri bulabiliyoruz.). Bu gerçekten ilginç bir

4 Dilsel analiz meselesi oldukça kafa karışıklığı yaratmaya müsaittir. Öncelikle sözcüklerin kullanımına dair birkaç not düşmek istiyorum. Aksini söylemediğim sürece dil sözcüğü ile şunların hepsini birden kastediyorum:

- (i) Tarihsel ve sosyal olarak evrimleşmiş *günlük sözlü iletişim*de kullandığımız “günlük konuşma dili,”
- (ii) Belirli *gramatikal* kurallara sahip *doğal yazılı diller*,
- (iii) Doğal dille ifade edilmiş aktüel bilimsel dil,
- (iv) Biçimsel disiplinlerin dilleri, ve
- (v) Belirlenmiş bazı kurallara göre tümüyle yapay olarak inşa edilmiş diller.

Dilsel yaklaşımsa bu dil sistemlerinden herhangi birisine karşı uygulanan söylemsel, edimsel, pragmatik, semantik veya sentaktik-mantıksal yaklaşımların hepsini birden içermektedir. Öyleyse burada çok sayıda olası kombinasyon olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneklerinden birkaçı tarihsel sıraya göre şunlardır:

- (i) Aktüel bilimsel dile mantıksal yaklaşım (Frege),
- (ii) Gündelik konuşma diline mantıksal (“paraphrase-tümce çevrimi”) yaklaşım (Russell),
- (iii) Yapay dile mantıksal yaklaşım (Carnap),
- (iv) Doğal dile pragmatik yaklaşım (Grice),
- (v) Gündelik konuşma diline mantıksal yaklaşım (Montague), ve
- (vi) Son olarak doğal dillere söylemsel-edimsel yaklaşım (post-modern felsefeciler).

Analitik felsefenin gelişimini mantıktaki gelişmelere paralel işleyen ve bunu yaparken analitik felsefe genel kümesinin içerisinde yer alan farklı okulların hangi dil sistemlerini hangi mantıksal sistemlerle (veya pragmatik-söylemsel şekilde) analiz ettiklerini inceleyen bir çalışma için bakınız (Rossi, 2013).

durum. Otuzlu yıllara geldiğimizde Wittgenstein ve Russell, ilki tarz olarak ikincisi konu olarak orijinal analitik felsefe denebilecek pozisyonu terk ediyorlar.

Erken analitik felsefe olarak da anılan kümede yer alan *bu damar* yirmili yılların sonunda veya otuzlu yılların başında kurduğuna göre erken analitik felsefe bayrağı başkalarına devredilmiş olmalıdır. Gerçekten bir bayrak devralma durumu var mı yok mu bir bakmalıyız. Akla ilk gelecek sezgisel cevap herhalde onların bıraktığı yerden Viyana Çevresi'nin bayrağı aldığını söylemek olacaktır. Viyana Çevresi 1924 senesinde Moritz Schlick tarafından Viyana'da kurulan bir oluşumdur. Bir süre Perşembe akşamları buluşup haftalık tartışmalarını gerçekleştirmişlerdir (Uebel, 2016, sec. 2.2). Schlick Alman bir felsefeci ve fizikçiydi. Kuruluşuna öncülük ettiği Viyana çevresinin en azından ilk kuşağının 1936 yılında dağıldığı bilinir (bu okulun ayrıntılı ve harika bir tarihi için bkz. Uebel, 2016). Rudolf Carnap ülkemizde bu okulun en tanınmış ismidir. Viyana Çevresi artık sıklıkla söylendiği gibi birbirinden ciddi derecede farklı fikirlere sahip oldukça heterojen bir toplamdır. Üyelerinin fikirleri hızlıca ve pek seyrek olmayan şekilde değişmiştir. Quine'in en ünlü metaforu olan “denizde dolaşan sal ve üzerindeki meşgul denizci” aslında Otto Neurath'a aittir ki zaten Quine bunu hep belirtmiştir (bkz. ve krş. Irzık, 2010). Bir uçta erken dönem Wittgenstein'a çok yakın olan fizik kökenli Schlick ve öteki uçta doğalcılığa sempatisi ile bilinen ve sosyal bilim kökenli Neurath.⁵ Dolayısıyla Viyana çevresini yekpare gibi görme tuzağına düşmemeye çalışarak bu etiketi kullanmaya devam edeceğim.

Burada Reichenbach, Hempel ve E. Nagel gibi isimleri bu çevreyle ilgili yapılacak yorumlardan muaf tutmak elzemdir. Birincisi tümüyle olgusal nedenlerden ötürü. Onlar bu Çevre'nin üyesi değildi. İkincisi bazı bakımlardan gerçekten farklı bir felsefe yaptılar. Örneğin Reichenbach- ki (kökeni 1912 senesindeki Berlin Pozitivist Derneğine kadar uzanan) 1927 yılında *Berlin Bilimsel Felsefe Derneği* onun etrafında oluşmuştu- Almanyadan göçmek zorunda kalıp Türkiye'ye geldiği 1933-1938 seneleri arasında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde yaptığı açılış konuşmalarının birinde şu şaşırtıcı sözleri dile getirmişti:

Bunun için bugünkü felsefenin en mühim vazifelerinden biri, doğa bilimleriyle eski zamandan beri mevcut olan sıkı ilişkileri tekrar canlandırmaya gayret etmek olacaktır. Bu gayrette başarılı olabilmesi için araştırmalarını, ilerlemekte olan doğa bilimleriyle sıkı bağları daima koruyarak yapmalı ve doğa bilginlerinin yüzyıllardan beri uzmanlık çalışmalarıyla topladıkları bilimsel malzemenin verdiği fikirler ve sonuçları kullanmaya gücü olmalıdır. *Bugün gerek bilginin, gerek talebenin*

5 Geçmişte doğalcılık üzerine Türkçe çok az sayıda makale kaleme alınmışken son birkaç senede konunun değişik boyutları üzerine bir yayın patlaması yaşanmıştır. Birkaç örnek için bkz. (Baş, 2017, 2018; Batak, 2017; Özer and Şahin, 2015; Öztürk, 2008).

felsefe sahasında çalışabilmesi için, doğa bilimlerinde esaslı bilgiye sahip olması şarttır. Felsefenin, zahmetli bilim araştırmaları yolundan gitmeye ihtiyaç olmaksızın son hakikatlere kolaylıkla eriştiren bir usul olduğu tasavvurunun kesin bir biçimde bertaraf edilmesi elzemdir. (Reichenbach, 2013, s. 21) (Vurgu bana aittir.)

Öyleyse neden Berlin ve Viyana çevreleri tek bir grup gibi düşünülüyor ülkemizde? Bu sorunun cevabı yukarıda alıntılanığım pasajdan hemen sonraki pasajdan anlaşılıyor:

Felsefe, boş zamanlarımızı doldurmaya mahsus güzel bir uğraş, bir eğlence değildir. Bir bilimdir ve bu nedenle en yüksek derecede bilimsel çalışma kudreti ister. Hatta başka bilimlerde de, temelli bilgi ile kaim olması dolayısıyla, başka bilimlerden daha fazla çalışmaya zorunlu kılar. Yalnız bilimden doğan ve bilimsel usullerle çalışan bir bilimsel felsefe, zamanımızın fikişsel ihtiyaçlarını tatmin edebilir. Hayat kavgasının ağırlığı ve tüm çalışma usullerinin teknikleşmesi, manevi bilimler sahasında bile metotların bilimselleşmesi ve elde edilen neticelerin daha verimli olmasıyla sonuçlanmıştır. *Kelimeleri teşbihli bir surette kullanmakla bilgiye varılacağını zanneden, hayattan uzak metafizik türden bir felsefe, çağımızda başka bilimlerle rekabet edemeyeceği gibi, modern insanın fikişsel ihtiyaçlarını da tatmin edemez.* Buna ancak bilimsel bir felsefe muktedir olabilir. (Reichenbach, 2013, s. 21) (Vurgu bana aittir.)

Genelde kolay olsun diye Viyana ve Berlin çevreleri “mantıksal deneyimcilik” adı altında toplanır ve “mantıksal atomculuk” ve benzeri görüşler bu iki okula eklenerek genel ve son derece yanıltıcı olan “pozitivizm” diye bir yaklaşımdan bahsedilir.⁶ Bu makale bu hataya düşmeyecektir. Özetle burada en azından üç-dört ayrı okul ve özellikle Viyana Çevresi okulunun içerisinde üç ayrı eğilim olduğunu akıldan çıkarımadan sadece pratik nedenlerle bunlara “ilk dönem analitik felsefe” diyeceğim. Olağan dil felsefesi ve doğal dile mantıksal yaklaşımı tekrar geri getiren okullara belki ikinci kuşak analitik felsefe denebilir. Ben, şu anda metafiziği merkeze alan analitik felsefeciler için üçüncü kuşak veya daha iyisi “çağdaş analitik metafizik” diyeceğim. Bu yazdıklarım anlamlıysa şu sonuç ortaya çıkmıştır: Biz *genel olarak* analitik felsefe denen şeyi herhangi belirli bir özellik ile tanımlayamayız. Ben şimdilik analitik felsefe içerisinde Glock’un son derece aydınlatıcı analizini özetleyeyim.

6 Bu terimler sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Mutlaka bu terimleri ilişkilendirmek gerekirse en kapsayıcı olan *pozitivizmdir*. Comte ve Mill başlangıç noktası olarak alınabilir. Bu yazarların eserleri on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısının sonlarına denk gelir. Bazıları mantıksal pozitivizm ifadesini mantıksal atomculuk ve mantıksal deneyimciliği birlikte anlatmak için kullanır. Mantıksal deneyimcilik ifadesini kullananlar aynı anda hem *Viyana* hem de *Berlin* Çevrelerini kastederler.

Ancak Reichenbach’ın kendi iddialarından kaynaklı olarak bir grup yazar mantıksal pozitivizm ile Viyana Çevresi’ni ve Mantıksal Deneyimcilik ile Berlin Çevresi’ni özdeş tutarlar. Açıkçası ben de bu yaklaşıma katılıyorum. Bu konuda muazzam bir çeşitlilik vardır.

Hans-Johann Glock analitik ve Kıta felsefesi ayrımının altı ayrı ekseninde yapıldığını bildirir: konu, doktrin, yöntem, stil, genetik-tarihsel ve aile-benzerliği (Glock, 2004, s. 425–436, kısım 2).⁷ Ona göre bunlardan ilk beşinin sıkıntılı ama altıncısının doğru olmasının nedeni kendisinin, analitik felsefenin ne olduğuna dair verilecek hiçbir tanımın Quine, Russell, Moore, Austin, Wittgenstein, Kripke ve Strawson gibi felsefecileri liste dışına *atmaması* gerektiği yönündeki kılavuz ilkesidir.⁸ Ben bu kılavuz ilkede geçen isimlerin gerekliliğini meşrulaştıracak herhangi bir sebep bulamıyorum. Fakat bu önemli değil. Esas olan gerçekten de literatürde analitik ve Kıta felsefesi ayrımının genelde bu ilk beş ekseninde yapılıyor olmasıdır. Ben Glock’a bu beş eksenin de tuhaf sonuçlar yarattığı hususunda tümüyle katılıyorum. Bunun sebebi bana sorarsanız bu beş eksenin hangisini kullanırsak kullanalım Wittgenstein veya Moore’un liste dışında kalması değil ama liste içine girecek felsefecilerin normalde Kıta felsefesinin paradigmatik örneklerini de kapsıyor olmasıdır.

Carnap’a göre dilin *mantıksal analizi* sonucunda *berrak* olmayan fikirler veya ifadeler berrak hale *gelecek* ve duruma göre ne kadar *saçma* oldukları ortaya çıkacaktır (Carnap, 1959, Türkçe çevirisi, 2014):

Birçok metafizik ifadenin anlamsız olduğunu gördükten sonra, anlamsız olanları bir kenara bıraktığımızda, metafizikte hala anlamlı ifadelerin olup olmadığı sorunu ile karşılaşırız. Şu ana kadar ulaşılan sonuçlardan, metafiziğin anlamsızlığa düşme tehlikesi olduğu ve eğer metafizik yapılacaksa bu tehlikelerden kaçınmak için çaba gösterilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ama gerçekte durum, metafiziksel ifadelerin anlamlı olmadığıdır. Bu metafiziğin kendine koyduğu vazifeden kaynaklanır: *Metafizik ampirik bilimlerin ulaşamayacağı bilgi türünü bulup dizgeleştirmeye (formulate) çalışır.* (Carnap, 2014, s. 177) (Vurgu bana aittir.)

İyi ama bugün *analitik metafizik* bu eleştiriden muaf mıdır? Örneğimiz çağdaş analitik zihin felsefesi olsun. İç-nitelik (“quale”, çoğulu “qualia”) bu tarz felsefeye göre analiz edilemez bir şey, ampirik incelemeye elverişsiz *fenomenal* bir deneyim. Berraklık şöyle dursun anti-berraklık diye bir şey varsa iç-nitelik kavramı onun en klasik örneği olsa gerek. Bugün analitik zihin felsefesinin merkezi kavramı iç-nitelik sözcüğü ile ifade edilir. İç-nitelik terimi genelde tanımlanmaz. Eğer iç-nitelik deneyimsel-deneyssel sınırlar içerisinde tanımlanırsa onu Zombi tezi gibi tezlerin bir parçası yapamazsınız.

7 Daha doğrusu Hans-Johann Glock ayrımın genelde ilk beş ekseninde yapıldığını ama bu eksenlerin sonucunda oluşan kümelenmelerin kabul edilemez olduğunu düşünüyor. Bunun neticesinde kendisi altıncı eksen bizlere sunuyor: aile benzerliği eksen (family-resemblance).

8 Glock’a göre, *ayrıca* Gadamer, Derrida ve Heidegger’in bu sınıflandırma uygulandığında analitik felsefe etiketinin altına düşmemesi gerekmektedir (2004, p. 428).

Bu aslında analitik felsefenin fenomenal kalıpların içerisine sokulmasından başka bir şey değildir. Yalnız burada fenomenal derken tarihsel fenomenoloji tartışmasına atıfta bulunmak istemiyorum. Günümüzdeki analitik zihin felsefesi, “deneyimin fenomenal boyutu” ile “iç-nitelik” kavramını aynı şey ve bir madalyonun iki yüzü olarak gördüğü için böyle dedim. Yani onları kötülemek için değil aksine bizatihi kendileri kendilerini fenomenal olana hapsedmekle gurur duydukları için bunları söylüyorum. Bu tuhaf durum sadece Carnap ve günümüz analitik felsefecileri arasında görülmez. Daha analitik felsefenin ortaya çıkış döneminde bu hareketin ana kurucularından iki tanesi en temel felsefe yapma hususlarında birbirine düşmüştür.

Frege, 1918 ve 1920 arasını kapsayan yazışmalarında, Wittgenstein’in *Tractatus*’unun el yazmaları hakkında öyle şeyler söylüyor ki insan hayretler içerisinde kalıyor (Dreben and Floyd, 2011). Frege ve Wittgenstein analitik felsefenin kurucularından iki tanesi olarak kabul ediliyor. Dönemin analitik felsefesi ise berrak ve sistematik argüman kurmayı ve o şekilde yazmayı kendisini diğer felsefelerden ayıran temel şey olarak görüyor. Metafizik zaten ancak bu stildeki bir felsefe ile yok edilecekti. Fakat analitik felsefenin dört kurucusundan Frege ve Wittgenstein neyin sistematik bir argüman ve hangi cümlelerin berrak kabul edilmesi gerektiği konusunda birbirine *zıt* düşüyor. Burada Frege, *Tractatus*’u bilimsel bir eser değil *yaratıcı sanat* olmakla suçluyor. Frege, Wittgenstein’a “sana katılmıyorum” bile diyemiyor; çünkü *Tractatus*’un cümlelerini hiç anlamadığını, metin boyunca aynı içerikli kavramların farklı sözcüklerle ve farklı içerikli kavramların aynı sözcüklerle anlatıldığını ısrarla belirtiyor. Okur eğer analitik felsefenin doğum dönemine ve kurucularının aralarındaki anlaşmazlığa ilgi duyuyorsa bu mektupları dikkatlice incelemelidir.

Kısacası bu mektuplardan aşık oluyor ki en azından Frege ve Wittgenstein arasında felsefenin nasıl yapılması gerektiği hususunda bırakın farklılığı düpedüz zıtlık vardı. Ama biz şimdi Frege–Wittgenstein ikilisini bırakalım. Onun yerine, birisi Frege’nin karşı çıktığı (iddia edilen) felsefe ekolünün önde gelen isimlerinden olan Husserl’in öğrencisi Heidegger ve diğeri Frege’nin kendi öğrencisi olan Carnap arasındaki başka bir tartışmaya göz atalım.⁹ Bu tartışma Kıta-analitik çatışmasının başladığı döneme yakındır, yani 1929–1932. Valicella iki temel yazı seçmiş:

9 Martin Kusch on dokuzuncu yüzyılın sonları ile geçtiğimiz yüzyılın başlarında psikolojistler ile onun sözde karşıtları arasındaki tartışmanın atlı-karınca tipi eleştiriye döndüğünü belirtir. Yani herkes birbirini aynı terimlerle eleştirmeye başlamış ve sonuçta çıkmaz bir sokakla karşılaşmıştır. Aktardığım şeyin sezgilerimize çok aykırı gözüktüğünü biliyorum ama Kusch çok sayıda Almanca ve İngilizce eseri dikkatlice inceleyerek, sayısız ve oldukça uzun alıntılar yoluyla tezini çok güzel kanıtlıyor. Kendisinin bu kitabı sayesinde mantıksal, psikolojist ve fenomenolojik okullar arasında (mesela Frege ve Husserl) herkesin birbirini psikolojist olmakla suçladığını görüyoruz. Bkz. (Kusch, 1995, chap. 5). Bu kitap ayrıca natüralizmin diğer yaklaşımlarla olan ilişkilerini görebilmek için de kesinlikle eşsiz bir kaynaktır.

Eğer Kıta-analitik çatışmasının ilk başladığı zamana yakın ve bu çatışmanın derinliğini somut olarak örneklendirecek iki yazı örneği seçmem gerekseydi, bunlar Heidegger'in 1929 tarihli 'Metafizik Nedir' ve Carnap'ın 1932 tarihli 'Dilin Mantıksal Analizi' yoluyla Metafiziğin Tasfiyesi' adlı yanıtı olurdu. (Vallicella, 2017)

Güzel, ama Carnap'ın bahsi edilen makalesi tam da benim yukarıda iç-nitelik tartışması hakkında söylediklerimi kapsar. Carnap 1932 senesinde belirli kavramlar hakkında yapılan tartışmalarda Alman metafizikçilerinin sürekli şunu dediğini öne sürer: “ama bizim bahsettiğimiz bu kavram sizin deneyimsel şekilde kurguladığınız o şeyden farklıdır; onun ötesindedir” (1959, s. 65). Carnap, kendi dediğine göre, Heidegger'i sadece örnek olarak seçmiş. Nedeniyse Almanya'da yirmili yıllarda en büyük etkisi olan metafizik okulunun önde gelen temsilcisinin Heidegger olmasıdır. Ben Carnap'ın Heidegger'a karşı haklı olup olmadığını tartışmak niyetinde kesinlikle değilim. Fakat benim için çok daha önemli bir şey var. Carnap eleştirilerinde haklıysa hedef tahtasına ilk konulması gereken felsefe okulu günümüzdeki analitik zihin felsefesidir. İç-nitelik kavramının merkeziliği olgusu bunun en net kanıtıdır.

Sonuç olarak demek istediğim şey analitik felsefeyi Carnap-Frege hattını temel alarak tanımlamaya kalkarsak “analitik felsefe şu anda icra edilmiyor” demek durumunda kalabiliriz. Şimdi onları geçelim ve sonraki dönemlere ait isimlere bakalım. Erdinç Sayan, Kıta felsefesi tarafında örnek olarak bize şu isimleri sıralıyor: Lacan, Habermas, Gadamer, Derrida, Deleuze, Levinas. Ardından ülkemiz analitik felsefesinde artık bayağı hale gelmiş şu yorumu bize sunuyor: “Bu isimler bazı analitik felsefeciler tarafından sanatlara ve beşeri bilimlere sıcak ve dostça bakmalarına karşın rasyonalite, bilim ve teknolojiye soğuk hatta düşmanca bir yaklaşımlarının olduğu şeklinde karakterize edilmiştir” (Sayan, 2015). Burada “bazı analitik felsefeciler” dese de Sayan aslında konuşmasının geri kalanında bu aktardığı yorumdan çok daha ağır şeyleri Husserl'den Derrida'ya kadar çok geniş bir felsefeciler topluluğuna yöneltiyor; ama Husserl kendi döneminde psikolojizme karşı savaşmış entelektüellerden biri olarak görülüyor.

Post-modern felsefeden örnekler

Russell, Carnap, Quine, Hempel, Davidson gibi felsefecilerden son derece farklı türde felsefe yapanlar vardır: Adorno, Derrida, Levinas, Butler ve Deleuze. Heidegger'i Dreyfus (Dreyfus, 1991) gözlüğünden okuyabilirsiniz. Buna “Varlık ve Zaman”dan çok sayıda metinsel destekleyici kanıt gösterilebilir (Heidegger, 1962, böl. III). Elde ettiğiniz şey günümüzde giderek daha da çok taraftar bulan “cisimleşmiş kognisyon” ve “ekolojik psikoloji” türünden kısmen doğalcı yaklaşımlarla çok ciddi ortaklıklar bulabiliriz. Ama bu örnekleri geçerse aynı şeyi nasıl Butler, Deleuze, Derrida ve Levinas için nasıl söyleyebileceğiz? Steven Pinker insan doğa-

sı üzerine yazdığı kitapta Butler'dan benim post-modern felsefe derken ne demek istediğimi harika şekilde örneklendiren bir pasaj alıntılar:

Sermayenin sosyal ilişkileri nispeten homolog yollarla biçimlendirdiğini söyleyen yapısalcı açıklamadan uzaklaşıp, güç ilişkilerini tekrarlara, yakınsamaya, eklemlemeye bağlayan bir hegemonya görüşüne ulaşılmış olması, yapı düşüncesinde bir geçicilik meselesi doğurdu, ayrıca yapının şarta bağlı olasılıklarının iç yüzünü kavramak sayesinde muhtemel mevkiler ve gücün eklemelenmesi stratejilerine bağlı olan tazelenmiş bir hegemonya kavramının açılışını yapan, yapısal bütünlükleri kuramsal nesneler olarak bir kurama yerleştiren Althusserci bir kuram biçiminden sapmayı işaret etmiştir. (aktaran Pinker, 2010, s. 494)

Bu pasajda Butler'ın gerçek mesajını anlamak zor. Aynısı Deleuze için de geçerli. Gerçi bir yazıyı anlamamanın bin tane nedeni olabilir. Sonuçta matematiksel mantığın da anlaşılması çok zor olabilir. Aynı şey eski yüzyıllarda yazılmış metinler için de söylenebilir. İbn-i Sina gibi bir deha bile Aristoteles'in metafiziğini kırk kere okuyup anlamadığını ve ancak Farabi'nin bir yorumu sayesinde anlayabildiğini söylemiş (Coplestone, 2013, s. 28). Fakat sezgisel düzeyde diyebiliriz ki Carnap'ın veya Quine'in bazı yazılarını *anlamanın çok zor olması* ile Butler'ın en azından erken dönem *eserlerinin anlaşılması* arasında kategorik fark vardır.¹⁰

Özellikle Kıtacı denen felsefenin son yarım yüzyılı, aynı analitik denen felsefenin son yüzyılı gibi kendi kökenine göre farklılaşmıştır. Analitik felsefe kendi içerisinden doğalcı ve metafizik iki zıt okul doğurmuş ve Kıtacı felsefe ikiye bölünerek içerisinden analitik stil ile yazılmış bir felsefe ve geri kalan tüm felsefe okullarına ters olan post-modern bir yaklaşım çıkarmıştır. İşte böylelikle benim söylediklerim doğru ise ortaya dört ayrı felsefe okulu çıkmıştır: analitik, doğalcı, (analitik stil kullanan) Kıtacı ve insanların eski Kıta felsefesinin devamı sandığı bir post-modern felsefe.

Şimdi bu dediğim şeyin makul bir fikir olup olmadığını kontrol edelim. Buna bakmanın en iyi yolu analitik felsefeci olmanın ayırt edici yanları varsa onların ne olduğuna bakmaktır.

Analitik felsefeci olmanın stilistik alametifarıkları Vallicella tarafından şöyle özetlenmiş: berrak, belgin, titiz, öncülleri açıkça belirtilmiş ve çıkarımları bariz biçimde mantıksal, edebi gösterişçilikten, yazısında ünlü isimlerden bahsedip kendine paye çıkarmaktan, sırf etki yaratmak amacıyla soru sormaktan ve genel olarak Caputo ve Badiou gibi yazarlarda bulacağınız türden zırvalıklardan azade bir felsefedir (Vallicella, 2017).

10 Bir metni anlamamanın çok zor olmasına yol açan değişik etkenlere dikkatimi çeken ve aslında Carnap'ın da metinlerinin anlaşılmasının çok zor olduğu konusundaki ısrarı için Cem Kamözüt'e çok teşekkür etmek isterim.

Analitik felsefenin en gurur duyarak kullandığı felsefi araç olan analiz yönteminden ne anlaşılması gerektiği kendi başına bir muammadır. (Analiz yönteminin çok ayrıntılı, tarihsel ve faydalı bir tablosu için bkz. (Beaney, 2016)) Çıkarımların mantıksal ve öncüllerin açıkça belirtilmiş olup olmadığı bile uygulamada son derece belirsiz bir ölçüttür. Bu büyük bir sorundur fakat daha büyük sorun olan şey, yukarıda adlarını verdiğim ve birçok analitik felsefeciyeye göre post-modern sayılması gereken çağdaş yazarların, yukarıda alıntılanan pasajdaki ilkeleri uygulamamakla kalmaması ama onları toptan reddetmesidir. Aslında bu yazarlar ilginç bir şekilde sıklıkla Amerika'da çalışmakta ama Amerikalı felsefecilerden daha çok edebiyat bölümleri, dilbilim bölümleri, antropoloji, kültürel çalışmalar, cinsiyet çalışmaları ve benzeri bölümlerdeki öğrenci ve akademisyenlerden destek toplamıştır. Bu insanlar doğrudan analitik felsefe olarak niteleyeceğimiz bölümlerdeki felsefeciler ile aynı koridorlarda çalışmaktadırlar. Artık bu eğilimin Kıta denilen coğrafi bölge ile özel bir ilişkisi kalmamıştır.

Sonuç

Bu makalede metafelsefi bir problem olan, mevcut felsefe yapma biçimlerinin Batı dünyasında yapılageldiği gibi ikili sınıflandırma ile ele alınmasının yarattığı kötü sonuçları sergilemeye çalıştım. Öneri olarak dörtlü bir kategorileştirme verdim. Özellikle, meslektaşlarımızın bir çırpıda analitik felsefe içerisinde görecekları bazı öncü felsefecilerin aslında analitik felsefenin doğasına ait olmayan bilimsel felsefeye veya felsefi doğalcılık akımına sayılması gerektiğini göstermeye çalıştım.

Analitik felsefenin içerisinde görülen doğalcı felsefe, ona aslında son derece uzak bir felsefe yapma biçimidir. Analitik felsefe doğduğu günden beri bilimle arasına katı sınırlar çizmeye çalışırken, hatalı şekilde bu ekolde görülen Berlin Çevresi, Quine veya günümüz bilim felsefecileri bu eğilime karşı hareket etmişlerdir. Günümüzde analitik felsefe metafiziğe sınırsızca kapıyı açmıştır. Doğalcı felsefe ise metafizik yapmayı toptan bırakmış ve bilimle aktüel ve derin bir ilişkiyi kurmayı başaramamıştır. Kıta felsefesi ise, bir kısmı bir yandan Amerikan felsefesi türünden analitik yazıma geçmiş ama konuları ve genel yönelimi ile analitik felsefeden çok ayrışan, diğer yandan tarihsellikten vazgeçmeyen, büyük resme bakan ve sosyal politik taraf tutmaktan çekinmeyen bir tavrı sürdürmüştür. Diğer kısmı ise ne yazık ki, Butler ve benzerleri gibi anlaşılabilirliğe sevdalı kalmıştır. Bu son grubun temel sorunu, akademinin asırlar boyunca süzülerek gelen oturmuş ilkelerine karşı bir mücadeleyle girmiş olmasıdır.

Bu konuda son beş seneye kadar nadiren Türkçe makale basılmışken son senelerde bu sayı katlanmıştır. Yine de bu son dönem eserleri ya analitik felsefenin doğasına veya felsefi doğalcılığın karakterine odaklanmıştır. Her iki grup da bu iki akımı birbirine karşı olarak değerlendirmemiştir. Bu makalenin, gelişmekte olan

Türkçe metafelsefe alan yazınına, bu karşıtlığın incelenmesi hususunda katkısı olacağını umut ediyorum.

Kaynakça

- Aristotle. (2015). *Metafizik*. Çev. Y. G. Sev, Pinhan Yayıncılık.
- Baş, H. B. (2017). "Klasik epistemoloji yaklaşımıyla yeni epistemolojiyi değerlendirmek", *Felsefe Dünyası*, (66), 131–159.
- Baş, H. B. (2018). "W. V. Quine, Metafizik ve Pragmatizm", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 8(1), 19–31. Retrieved from [http://www.beytulhikme.org/Makaleler/147904434_02_Basdag_\(19-31\).pdf](http://www.beytulhikme.org/Makaleler/147904434_02_Basdag_(19-31).pdf)
- Batak, K. (2017). *Naturalizm Çıkmazı. Dennett'ten Dawkins'e Yeni Ateizm'in Felsefi Temelleri ve Teistik Eleştirisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Beaney, M. (2013). "What is Analytic Philosophy?", *The Oxford Handbook of The History of Analytic Philosophy* in. Oxford University Press. doi:10.1093/oxfordhb/9780199238842.013.0039
- Beaney, M. (2016). "Analysis", (E. N. Zalta, Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/archives/sum2016/entries/analysis/>
- Carnap, R. (1959). "The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language", A. J. Ayer (Ed.), *Logical Positivism* in (pp. 60–81). Glencoe, Ill.: Free Press.
- Carnap, R. (2014). "Dilin Mantıksal Analiziyle Metafiziği Eleme", *Dört Öge*, (6), 165–181. Retrieved from <http://www.dortoge.org/wp-content/uploads/2015/09/14-Dilin-Mantıksal-Analiziyle-Metafiziği-Elleme.pdf>
- Coplestone, F. (2013). *Aristoteles*. Çev. A. Yardımlı, (3rd ed.). İstanbul: İdea.
- Dreben, B. and Floyd, J. (2011). "Frege-Wittgenstein Correspondence", E. De Pellegrin (Ed.), *Interactive Wittgenstein. Essays in Memory of Georg Henrik von Wright* in (Vol. 349, pp. 15–73). Springer.
- Dreyfus, H. L. (1991). *Being-in-the-World. A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division I*. Cambridge, MA and London, England: The MIT Press.
- Glock, H.-J. (2004). "Was Wittgenstein an Analytic Philosopher?", *Metaphilosophy*, 35(4), 419–444. doi:10.1111/j.1467-9973.2004.00329.x
- Güven, Ö. (2015). "Analitik Felsefenin Tanımlayıcı Özellikleri Üstüne", *Kutadgubilig*, 0 (28), 11–24.
- Heidegger, M. (1962). *Being and Time*. (J. Macquarrie and E. Robinson, Trans.). Oxford, OX, UK ; Cambridge, Mass., USA: Blackwell.
- İrzık, G. (2010). "20. Yüzyıl Bilim Felsefesi Tarihini Yeniden Yazmak", S. Kibar, S. Bayram and A. Sol (Eds.), *Anlam Kavramı Üzerine Yeni Denemeler* in (pp. 33–46). Legal Yayınları.
- Kusch, M. (1995). *Psychologism: A Case Study in the Sociology of Philosophical Knowledge*. London: Routledge.
- Kuşçu, E. S. (2016). "Analitik Felsefe: Dile Dönüşten Ontolojiye Dönüş", *Kutadgubilig*, 0(31), 117–140.

- Kuşçu, E. S. (2017). “Güncel Analitik Felsefenin Ontolojisinde Yeni-Aristotelesçilik: Gerçekten Yeni mi?”, *Kutadgubilig*, 0(34), 631–657.
- Overgaard, S., Gilbert, P. and Burwood, S. (2013). *An Introduction to Metaphilosophy*. New York, N.Y.: Cambridge University Press.
- Özer, M. and Şahin, E. Y. (2015). “Quine’in Doğallaştırılmış Epistemolojisinin Normatifliği Üzerine”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (20), 17–38.
- Öztürk, F. S. M. (2008). “Carnap, Quine, Natüralizm”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (6), 101–116. Retrieved from <http://www.flsfdergisi.com/sayi6/101-116.pdf>
- Pinker, S. (2010). *Boş Sayfa. İnsan Doğasının Modern İnkarı*. Çev. M. Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Preston, A. (n.d.). “Analytic Philosophy”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <http://www.iep.utm.edu/analytic/>
- Reichenbach, H. (2013). “Felsefe ve Tabiat Bilimleri”, R. Demir and İ. Kalaycıoğulları (Eds.), *Bilime Yeni Pozitivist Bakış. İstanbul Konferansları* in (pp. 13–21). Ankara: Epos Yayınları.
- Rossi, J.-G. (2013). *Analitik Felsefe*. (A. Altınörs, Tran.) (Gözden geç.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Russell, B. (1919). “The Philosophy of Logical Atomism”, *The Monist*, 29(3), 345–380. doi:10.2307/27900748
- Russell, B. (2005). “On Denoting”, *Mind*, 114(456), 873–887.
- Russell, B. (2010). *Logical Atomism*. London: Routledge.
- Sayan, E. (n.d.). “Kıta Felsefesi — Bilim ve Akla Muhalefet Çabasındaki Bir Felsefe Geleneginin Eleştirisi”, Retrieved from https://www.academia.edu/22027426/KITA_FELSEFESİ_BİLİM_VE_AKLA_MUHALEFET_ÇABASINDAKİ_BİR_FELSEFE_GELENEĞİNİN_ELEŞTİRİSİ
- Sayan, E. (2015). *Pozitivizm Eleştirisi mi, Bilim ve Akıl Düşmanlığı mı?* Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=L9cao5hSgIM>
- Tümekaya, S. (2020). “Analitik Felsefe Diye Bir Felsefe Okulu Var mıdır?”, *Felsefe Dünyası*, (72), 290–309.
- Tümekaya, S. (2021). “Analitik Felsefe Neden Natüralizme Karşıdır?”, *Kaygı*, 20(1), 289–305.
- Uebel, T. (2016). “Vienna Circle”, (E. N. Zalta, Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/vienna-circle/>
- Vallicella, B. (2017). “On Continental Philosophy: Response to a German Reader. Maverick Philosopher”, Retrieved from http://maverickphilosopher.typepad.com/maverick_philosopher/2017/02/on-continental-philosophy.html
- Wittgenstein, L. (2007). *Mavi Kitap Kahverengi Kitap*. Çev. D. Şahiner, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.